

Rechtbank Amsterdam
Rolnr. : 11-2507
Rolzitting: 12 oktober 2012

PLEITAANTEKENINGEN

inzake:

de stichting **STICHTING COLLECTIEVE
ACTIE UNIVERSITEITEN**,

(hierna: SCAU)

eiseres,

procesadvocaat: mr. M. Kalkwiek

advocaten: mr. M. Kalkwiek en

mr. J.B.C.W. van Dijk

contra:

1. de publiekrechtelijke rechtspersoon
RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN,
2. de stichting **STICHTING KATHOLIEKE
UNIVERSITEIT VAN BRABANT** h.o.d.n.
UNIVERSITEIT VAN TILBURG,
3. de publiekrechtelijke rechtspersoon
UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM,
4. de publiekrechtelijke rechtspersoon
UNIVERSITEIT MAASTRICHT,
5. de publiekrechtelijke rechtspersoon
UNIVERSITEIT VAN UTRECHT,
6. de vereniging **VERENIGING VOOR
CHRISTELIJK HOGER ONDERWIJS,
WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN
PATIENTENZORG**, thans **STICHTING VU-
VUmc**, h.o.d.n. **VRIJE UNIVERSITEIT**
(hierna gezamenlijk: de Zes Instellingen)
procesadvocaat: mr. W.E. Pors
7. de stichting **STICHTING KATHOLIEKE
UNIVERSITEIT** h.o.d.n. **RADBOUD
UNIVERSITEIT NIJMEGEN**,
(hierna: de Radboud Universiteit Nijmegen),
gedaagde,
procesadvocaat: mr. F.A.M. Knüppe
advocaat: mr. H.A. Hoving

8. de publiekrechtelijke rechtspersoon
UNIVERSITEIT VAN LEIDEN,
(hierna ook: de UL)
gedaagde,
advocaten: mr. E.J. Daalder en mr. M.L.
Batting,
gedaagden 1-8 worden hierna gezamenlijk
aangeduid als: de Instellingen.
-

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	3
2. Strijd met artikel 7.46 WHW	3
2.1 De uitleg van artikel 7.46 WHW.....	3
2.2 De hoogte van de onderwijskosten per student in het alfa/gamma cluster.....	6
3. Strijd met verdragsrechtelijk en wettelijk recht op onderwijs.....	14
3.1 Strijd met recht op onderwijs	14
3.2 Strijd met rechtszekerheidsbeginsel	16
3.3 Strijd met gelijkheidsbeginsel	18
4. Procedurele verweren.....	18
5. Gebrekkige totstandkoming Vaststellingsbesluiten	20
5.1 'Checks and Balances'	20
5.2 Strijd met artikel 9.33a lid 2 sub b WHW.....	21
5.3 Strijd met artikel 9.33a lid 1 sub b WHW.....	22
5.4. Strijd met artikel 7.15 WHW	22
5.5 Strijd met verplichting tot aantonen nut en noodzaak.....	22
6. Overtreding kartelverbod.....	23
7. Conclusie.....	29

1. Inleiding

- 1.1 Het pad dat tot dit pleidooi heeft geleid begon toen de Instellingen niet meer reageerden op een verzoek tot gezamenlijk overleg over de hoogte van het instellingscollegegeld. Inmiddels, ruim anderhalf jaar later, heeft de studentenorganisatie SCAU een groot aantal onderzoeken omtrent de onderwijskosten overgelegd, zelf uitgevoerd en getest, en hebben de Instellingen met al hun ervaring en kennis van het onderwijssysteem hier helemaal niets tegenover gezet. In plaats van een inhoudelijk debat te voeren hebben de Instellingen 45 pagina's gewijd aan formele verweren, waarbij zij met name de SCAU en zelfs haar bestuurders persoonlijk onder de loep hebben genomen. In plaats van inhoudelijke beschouwingen van de onderwijskosten per student te presenteren is ons verteld dat de grenzen van de wetenschap hier zijn bereikt en dat de vraag hoe hoog de onderwijskosten zijn, nooit zal kunnen worden beantwoord. In plaats van ons gerust te stellen en aan te tonen dat het instellingscollegegeld aan onderwijs wordt besteed blijkt dat de Instellingen niet weten waar dit geld blijft. En in plaats van verantwoording af te leggen aan de studenten die hun bestaan rechtvaardigen is ons verteld dat zij verantwoording noch aan de studenten, noch aan de rechter, noch aan de wetgever zijn verschuldigd.¹
- 1.2 Wij staan hier vandaag omdat juist de Instellingen een kritische vraag nooit zouden mogen schuwen, maar dit kennelijk zijn vergeten. Omdat de Instellingen over *ons geld* beschikken, maar ons vertrouwen wankelt omdat zij niet kunnen uitleggen waar het aan wordt besteed. Omdat de *feiten* de grondslag van de wetenschap vormen, maar de Instellingen deze ontkennen. Wij staan hier vandaag omdat de Instellingen studenten die verder willen leren die mogelijkheid zonder enige rechtvaardiging ontzeggen en tot slot: wij staan hier vandaag omdat we de Instellingen moeten herinneren aan de basis van de wetenschap: *de kritische rede*.

2. Strijd met artikel 7.46 WHW

Ik permitteer mij om vandaag nog eenmaal toe te lichten dat de bevoegdheid tot het vaststellen van het instellingscollegegeld voor volgtijdige studies door de wetgever is begrensd tot kostendekkende tarieven. Een andere uitleg is ook ondenkbaar, omdat die zou meebrengen dat de wetgever heeft gewild dat de Instellingen winst maken op het aanbieden van volgtijdig onderwijs en allerlei activiteiten die niet zien op het volgtijdig onderwijs daarmee kunnen bekostigen. En dat terwijl de noodzakelijke consequentie is dat de toegang tot het volgtijdig onderwijs wordt bemoeilijkt, hetgeen in strijd is met de bedoelingen van de wetgever en bovendien met het verdragsrecht. Nadat ik dit heb toegelicht kom ik tot de feitelijke kernvraag van de procedure: Wat is de hoogte van de onderwijskosten.

2.1 De uitleg van artikel 7.46 WHW

- 2.1.1 De uitleg van artikel 7.46 WHW volgt niet alleen uit de wetsgeschiedenis, waar ik zo dadelijk op in zal gaan, maar ook uit de wijze waarop de Instellingen voorafgaand aan deze procedure – en in een aantal gevallen tijdens de procedure – zelf de hoogte van het instellingscollegegeld

¹ Conclusie van dupliek Zes Instellingen, p. 22.

hebben gemotiveerd. Die uitleg is namelijk grotendeels conform de wetsgeschiedenis en stemt overeen met het standpunt van de SCAU. Ik citeer:

- (1) De RUG: *"De overheid meent dat de kosten van een dergelijke tweede opleiding gedragen moeten worden door de student zelf via het heffen van een kostendekkend collegegeld en zij wil hiervoor geen financiële compensatie meer geven aan de onderwijsinstellingen. Indien de universiteit de kosten niet doorberekent aan de student zoals zij op basis van de nieuwe wet geacht wordt te doen, zal zij grote verliezen lijden. (...)Thans gelden deze kostendekkende instellingstarieven tevens voor studenten met een EER-nationaliteit, waaronder de Nederlandse, die al een eerdere zelfde graad hebben behaald."*²
- (2) De UL: *"Omdat de universiteit voor deze studenten geen bekostiging ontvangt, moet de universiteit de kosten voor het verzorgen van het onderwijs volledig dekken met het instellingscollegegeld," (...) ³ En bij conclusie van antwoord: *"De Universiteit Leiden heeft juist dát gedaan wat de wetgever van haar vraagt, namelijk de kosten van het onderwijs doorberekenen aan studenten die niet (meer) van overheidswege worden bekostigd."*⁴*
- (3) De UvT: *"Als uitgangspunt hanteert de UvT dat de tarieven voor niet door het rijk bekostigde studenten kostendekkend moeten zijn. Hiermee wordt voorkomen dat er financiële verliezen ontstaan die ten koste van de kwaliteit van het onderwijs zouden gaan. (...) Hierbij wijzen wij erop dat de kostendekkende instellingstarieven niet in hoogte zijn gestegen."*⁵ De UvT heeft dit ook aan de Universiteitsraad medegedeeld: *"Dit heet dan instellingstarief, maar heeft dezelfde hoogte als het collegegeldtarief. De regeling zal één jaar gelden. Deze tijd zal het College gebruiken om boven tafel te krijgen welk tarief precies als kostendekkend kan worden aangemerkt."*⁶
- (4) De UvA: *"Bij het vaststellen van instellingstarieven is kostendekkendheid de eerste toetssteen. Als lagere tarieven vastgesteld zouden worden dan kostendekkend, zou dat betekenen dat dit ten laste zou gaan van de eerste geldstroom, met directe gevolgen voor de kwaliteit van het onderwijs."*⁷ Onderstreping door mij.
- (5) De UU: *"Als de UU voor groepen studenten waarvoor OW geen bekostiging geeft het instellingstarief ter hoogte van het wettelijk tarief zou rekenen, zou dit betekenen dat dit onderwijs niet bekostigd kan worden uit de inkomsten van het collegegeld. Als er geen instellingstarieven worden geheven waaruit de kosten bestreden kunnen worden, leidt dit tot inflatie van de prijs per studiepunt in het interne verdeelmodel van studiepuntfinanciering."*⁸ Onderstrepingen door mij.

2.1.2 Al deze toelichtingen hebben één ding met elkaar gemeen: de onderwijskosten zijn bepalend voor de hoogte van het instellingscollegegeld. De Zes Instellingen herhalen dit standpunt later bij conclusie van antwoord opnieuw. Ik citeer: *"Zonder te erkennen dat zij gehouden zijn om de vaststelling van de hoogte van het instellingscollegegeld naar de SCAU te onderbouwen, verwijzen de universiteiten naar hetgeen zij daarover geschreven hebben in hun*

² Brief RUG aan SCAU d.d. 3 mei 2011 (productie 14).

³ Brief UL aan SCAU d.d. 27 april 2011 (productie 37).

⁴ Conclusie van antwoord, Universiteit Leiden, punt 9.42.

⁵ Brief UvT aan SCAU d.d. 6 juni 2011 (productie 22).

⁶ Nota UvT d.d. 27 mei 2011, p. 10 (productie 169).

⁷ Brief UvA aan SCAU d.d. 27 april 2011 (productie 28).

⁸ Brief UU aan SCAU d.d. 5 april 2011 (productie 56).

correspondentie met de SCAU, zoals met name te lezen in de producties 14 (RUG), 22 (UvT), 28 (UvA), 48 (UM), 56 (UU) en 67 (VU) van de SCAU.⁹ Uit die producties heb ik zojuist geciteerd. Dat de onderwijskosten bepalend zijn blijkt ook wel uit de stelling van de Zes Instellingen dat kruissubsidiëring moet worden voorkomen. Dit impliceert namelijk per definitie dat het instellingscollegegeld even hoog is als de onderwijskosten. Ik citeer:

- (6) *"De instellingen moeten, vanwege het gevaar van kruissubsidiëring, juist vermijden dat kosten die betrekking hebben op het opleiden van de betreffende student uit andere bronnen dan het door die student betaalde instellingscollegegeld [worden] bestreden."*¹⁰

2.1.3 Hoe anders kan dit citaat worden geïnterpreteerd dan dat de Zes Instellingen zelf ook vinden dat de onderwijskosten bepalend zijn voor de hoogte van het instellingscollegegeld. Het wordt in elk geval heel ingewikkeld om te beoordelen of het volgtijdige onderwijs niet middels rijksbijdrage wordt bekostigd als je niet weet hoe hoog de kosten daarvan zijn. In feite realiseren de Zes Instellingen zich dit zelf ook wel want zij stellen vervolgens: *"De uitgangspunten die de universiteiten in meer of mindere mate hanteren zijn: de kosten van de opleiding, de onderwijslasten per student, de omvang van de weggevallen bekostiging, een vergelijking met de tarieven die andere universiteiten in Nederland hanteren en een vergelijking met de tarieven die andere universiteiten in het buitenland bieden."*¹¹ De onderwijskosten per student worden dus als uitgangspunt gehanteerd.

2.1.4 De wetgever heeft zelf ook altijd het begrip 'instellingscollegegeld' gerelateerd aan de hoogte van de onderwijskosten. Dat is ook heel logisch, want het wordt altijd als instrument ingezet waarmee zo nodig kan worden voorkomen dat onderwijsinstellingen verlies lijden op het aanbieden van onderwijs als de overheid zelf de subsidiekraan dichtdraait. Ik citeer:

- (7) *Kamerstukken 1994/95: "Wij achten het daarom niet waarschijnlijk dat instellingen over de hele linie kostendeekkende tarieven zullen vaststellen, hoewel dat in het geval zich een koopkrachtige vraag manifesteert, wel voor de hand ligt."*¹²
- (8) *Kamerstukken 1997/98: "In de wet is de mogelijkheid opgenomen een zogeheten instellingscollegegeld te vragen aan studenten die geen aanspraak kunnen maken op studiefinanciering. (...) Instellingen kunnen daarom een kostendeekkend collegegeld vragen van studenten afkomstig uit landen buiten de Europese Unie. (...) De bekostigingsconsequentie van deze aanpassing wordt in 1998 zichtbaar gemaakt, maar hoeft gelet op de mogelijkheid voor instellingen om een kostendeekkend collegegeld te vragen niet te leiden tot budgettaire consequenties voor de instellingen."*¹³
- (9) *Kamerstukken 1999/00: "Ik herinner deze leden eraan dat de introductie van het instellingstarief in 1996 onder meer was bedoeld om Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs in de gelegenheid te stellen aan buitenlandse (niet EU) studenten een hoger en – desgewenst – een kostendeekkend tarief in rekening te brengen."*¹⁴

⁹ Conclusie van antwoord Zes Instellingen p. 36.

¹⁰ Conclusie van antwoord Zes Instellingen, p. 36; Conclusie van antwoord Zes Instellingen, p. 40; Conclusie van dupliek Zes Instellingen, p. 20.

¹¹ Conclusie van antwoord Zes Instellingen, p. 69.

¹² *Kamerstukken II*, 1994/95, 24 025, p. 12.

¹³ *Kamerstukken II*, 1997/98, 23 328, p. 14.

¹⁴ *Kamerstukken II*, 1999/00, 26 873, nr. 8, p. 19.

- (10) Kamerstukken 2008/09: "Omdat de instelling geen bekostiging ontvangt voor de student waarvoor het instellingscollegegeld geldt, zal de instelling haar kosten in principe moeten dekken uit het collegegeld."¹⁵
- (11) En tot slot: op de vraag of het de Instellingen vrijstaat een hoger instellingscollegegeld dan de onderwijskosten te vragen is in de parlementaire behandeling van de Wet versterking besturing als volgt geantwoord: "Ik ben het met u eens dat het beperken van de bekostiging tot één bachelor en één master inderdaad niet is bedoeld voor het afsnijden van noodzakelijke studieroutes of als financiële melkkoe voor instellingen."¹⁶ Onderstrepingen door mij.

2.1.5 De boodschap is helder. Het instellingscollegegeld mag niet worden gebruikt om per volgtijdige student inkomsten te genereren die hoger zijn dan de onderwijskosten van die student. Als de inkomsten wel de onderwijskosten overschrijden wordt in strijd met artikel 7.46 WHW gehandeld, omdat de wetgever de bevoegdheid tot het vaststellen van instellingscollegegeld heeft verleend met het doel om desgewenst geen verlies te lijden op volgtijdig onderwijs. Zou onverhoopt worden geoordeeld dat deze bedoeling van de wetgever niet in artikel 7.46 WHW tot rechtsnorm is geheven, dan staat nog steeds vast dat de Instellingen de bevoegdheid misbruiken als bedoeld in artikel 3:13 BW en 3:3 Awb omdat zij het doel overschrijden waarvoor de bevoegdheid is verleend: namelijk het desgewenst voorkomen van verlies op volgtijdig onderwijs. Door een instellingscollegegeld vast te stellen dat hoger is dan de onderwijskosten wordt immers per definitie in strijd gehandeld met het doel van de bevoegdheid, want dat doel is op geen enkele manier gediend door het bepalen van instellingscollegegeld dat hoger is dan de onderwijskosten. Bovendien worden volgtijdige studenten onevenredig benadeeld door zonder enig aantoonbaar gerechtvaardigd belang winst te maken op volgtijdig onderwijs terwijl de studenten het instellingscollegegeld nauwelijks kunnen betalen.

2.1.6 De onderwijskosten per student zijn dus zowel op grond van artikel 7.46 WHW als ingevolge artikel 3:13 BW en 3:3 Awb de bovengrens bij het vaststellen van de hoogte van het instellingscollegegeld.

2.2 De hoogte van de onderwijskosten per student in het alfa/gamma cluster

2.2.1 De centrale vraag is dus hoe dan ook: Hoe hoog zijn de onderwijskosten per student? En zoals de rechtbank heeft overwogen in het incidentele vonnis: Welke kosten moeten aan het onderwijs per student worden toegerekend? De SCAU heeft gedurende deze procedure diverse onderzoeken naar de onderwijskosten per student in het alfa/gamma cluster gepresenteerd. Ik zal de belangrijkste conclusies uit die onderzoeken en de reactie van de SCAU op kritiek daarop van de Instellingen (nogmaals) toelichten.

Onderzoek SCAU naar integrale onderwijskosten per student in het alfa/gamma cluster

¹⁵ Kamerstukken II, 2008/09, 31 821, nr. 7, p. 14.

¹⁶ De Minister van OCW heeft dit nadien bevestigd in zijn antwoord op Kamervragen. Zie Kamerstukken II, 2010/11, Aanhangsel van de Handelingen 1305.

2.2.2 Omdat de SCAU in haar eigen berekening van de onderwijskosten per student de meest actuele gegevens heeft gebruikt is deze berekening het meest nauwkeurig.¹⁷ De SCAU gaat hierbij uit van de integrale onderwijskosten omdat dat de totale kosten zijn die per student gemaakt worden. Onderdeel van de integrale kosten zijn alle kostenposten die gemaakt zijn ten behoeve van het onderwijs aan de student, in de mate waarin zij ten bate van de student komen. De SCAU heeft de volgende posten bij de berekening betrokken: de bruto salariskosten ter zake hoor- en werkcolleges en het nakijken van tentamens en scriptiebegeleiding; huisvesting; diensten; middelen en *facility management*. De som van de kosten verbonden aan de voorgaande posten is vervolgens door de SCAU vermeerderd met 30% overhead, hoewel de centrale en decentrale overhead strikt genomen al zijn meegenomen in de posten 'huisvesting', 'diensten', 'middelen' en '*facility management*'. De conclusie van het onderzoek is dat de integrale onderwijskosten per student gemiddeld € 4.447 bedragen.

2.2.3 De Universiteit Leiden heeft gesteld dat de SCAU ten onrechte heeft nagelaten om ook de tijd gemoeid met het voorbereiden van colleges, het opstellen van tentamens, het gebruik van kennissystemen en het op peil houden van ICT-voorzieningen bij de berekening te betrekken.¹⁸ Met betrekking tot kennissystemen en ICT-voorzieningen klopt dit verweer niet, want de SCAU heeft de kosten per student van huisvesting, diensten, middelen en *facility management* – waaronder ook kennissystemen en ICT-voorzieningen vallen – wel degelijk in haar berekening betrokken. Uit de als producties 132 en 133 overgelegde onderzoeken – waarvan de conclusies nagenoeg hetzelfde zijn als de cijfers omtrent deze kostenposten uit de jaarrekening over 2009 van de UvA – volgt dat die kostenposten niet meer dan € 1.439 per student per jaar bedragen. Bovendien heeft de SCAU daarna nog eens 30% overhead over de som van de kostenposten gerekend. Als de Universiteit Leiden denkt dat zij hogere kosten heeft dan had het op haar weg gelegen om dit uitvoerig toe te lichten, hetgeen zij heeft nagelaten.

2.2.4 Voor wat betreft tijd gemoeid met het voorbereiden van colleges en het opstellen van tentamens zij opgemerkt dat de Universiteit Leiden heeft verzuimd om deze te begroten. Voor zover daar al aanmerkelijke meerkosten uit zouden volgen is dit derhalve onvoldoende onderbouwd. Dat dit verweer van de Universiteit Leiden irrelevant is volgt ook het onderzoek van STAMOS.¹⁹ De SCAU biedt aan om de betreffende publicatie van STAMOS in het geding te brengen. Uit dit onderzoek blijkt dat de gemiddelde salariskosten 69% van de totale kosten per student in het wetenschappelijk onderwijs omvatten. De niet-salariskosten bedragen dan dus 31%. In de conclusie van repliek is al toegelicht dat de niet-salariskosten – namelijk huisvesting, diensten, middelen en *facility management* – € 1.439 bedragen (dit is dan 31% van de totale kosten). De totale kosten (100%) bedragen dan € 4.642. Dit is nagenoeg exact hetzelfde resultaat als waar de SCAU op is uitgekomen.

2.2.5 Voorts merkt de Universiteit Leiden op dat zij hogere salarissen per uur hanteert dan de UvA (waar de SCAU van is uitgegaan). Namelijk niet € 23 per uur maar € 45 voor een student-assistent en niet € 80 per uur maar € 105 voor een hoogleraar. Dit is echter volstrekt

¹⁷ Zie I.6 conclusie van repliek SCAU en o.a. producties 125-134.

¹⁸ Conclusie van dupliek Universiteit Leiden p. 27.

¹⁹ Zie <http://www.stamos.nl/index.rfx?verb=showitem&item=15.63.12> en conclusie van repliek SCAU: I.6.23.

ongeloofwaardig, want op basis van 40-urige werkweken zou dit betekenen dat de werkgeverslasten aan een student-assistent € 93.600 per jaar bedragen en die aan een hoogleraar € 218.400. Op basis van de salarissen die de SCAU heeft gehanteerd zijn de werkgeverslasten € 47.840 voor een student-assistent en € 166.400 per jaar voor een hoogleraar. De SCAU gaat dus al uit van buitengewoon hoge salarissen en werkgeverslasten. Maar zelfs als de uurlonen van de Universiteit Leiden als uitgangspunt worden genomen verklaart dit nog steeds het instellingscollegegeld van de Universiteit Leiden niet. Volgens de zojuist toegelichte berekening, dus inclusief overhead en overige kosten zoals hierboven toegelicht, maar op basis van de uurlonen die de Universiteit Leiden hanteert, komt het totaal van de kosten per student namelijk op € 5.520. Als de afwijkende salarissen van de Universiteit Leiden de hoogte van het instellingscollegegeld zouden moeten verklaren zouden deze nog eens 150% hoger moeten zijn dan de bedragen die zij zelf stelt.

- 2.2.6 De Zes Instellingen stellen dat de berekening van de SCAU onjuist is omdat – ik citeer: “kosten van onderzoek zijn weggeredeneerd” en er “allerlei redeneringen worden gehanteerd” om uit te komen op lage kosten voor opleidingen in het alfa/gamma cluster, zoals een ‘verondersteld’ lager ruimtegebruik. In punt 1.6.4. van de conclusie van repliek heeft de SCAU echter aan de hand van een onderzoek uit 2009 van de Netherlands Facility Costs (NFC) Index Coöperatie²⁰ naar 44 onderwijsinstellingen geconcludeerd dat de gemiddelde kosten per student van huisvesting, diensten en middelen en *facility management* in 2009 € 1.439 per jaar bedragen. De blote betwisting van deze aan de hand van onderzoek gemotiveerde stelling van de SCAU is volstrekt onvoldoende om de Zes Instellingen ook maar toe te laten tot tegenbewijs. Ook de stelling dat onderzoekskosten zijn weggeredeneerd kan niet slagen, want op geen enkele manier is gebleken dat onderzoekskosten aan onderwijs zouden moeten worden toegerekend en indien dit wel geval zou zijn; welke kosten het dan betreft. Uit het enkele feit dat studenten niet worden betrokken bij universitair onderzoek volgt al dat onderzoekskosten niet aan onderwijs kunnen worden toegerekend. De Commissie Veerman heeft in 2010 niet voor niets aanbevolen dat onderwijs meer aandacht moet krijgen en dat onderwijstaken in verhouding tot het onderzoek te weinig prioriteit krijgen.²¹

Onderzoek Universiteit Utrecht naar integrale onderwijskosten per student in het alfa/gamma cluster

- 2.2.7 Dit onderzoek is als productie 123 overgelegd. Uit dit onderzoek van de Universiteit Utrecht naar haar eigen opleidingen in het alfa/gamma cluster volgt dat de onderwijslasten *per ingeschreven student* gemiddeld € 5.940,33 bedragen (dit is het gemiddelde van de faculteiten Sociale Wetenschappen/Geowetenschappen en Rechten Economie en Bestuurs- en organisatiekunde). Dit bedrag moet volgens het onderzoek vervolgens worden vermeerderd met 30% facultaire (decentrale) overhead, zodat de onderwijskosten per student uitkomen op € 7.722,43 (waarvan € 1.782,10 aan decentrale overhead).²² Omdat de Universiteit Utrecht in dit onderzoek op geen enkele manier verklaart waarom de overhead 30% bedraagt, behalve door te verwijzen naar de

²⁰ Zie productie 133.

²¹ Zie productie 98 en 6.5.25 e.v. van de dagvaarding.

²² Zie productie 123 en 1.4.4 e.v. conclusie van repliek SCAU.

macrobegroting van de Universiteit Utrecht zelf, waar vanzelfsprekend veel niet-onderwijs gerelateerde overhead in is opgenomen, dient de overhead niet te worden meegenomen in de begroting van de onderwijskosten, die dus per student € 5.940,33 per jaar bedragen.

2.2.8 Ik vestig overigens in dit verband ook graag nogmaals de aandacht op het feit dat we zojuist hebben gezien dat de Universiteit Utrecht als decentrale facultaire overhead 30% van de onderwijskosten rekent. In een ander document van de Universiteit Utrecht – de als productie 164 overgelegde nota – staat onder punt 4 dat het instellingscollegegeld pas na aftrek van 20% voor centrale overhead en huisvesting aan de desbetreffende faculteiten wordt doorgegeven.²³ De eerste vraag die dit oproept is waarom centrale overhead door de Universiteit Utrecht wordt toegerekend aan de onderwijskosten? Dit is immers volstrekt onterecht, want de integrale onderwijskosten staan volkomen los van de centrale overhead. De tweede vraag die dit oproept is hoe hoog de overhead van de Universiteit Utrecht wel niet is. Van de € 14.280 die de Universiteit Utrecht in collegejaar 2011-2012 aan instellingscollegegeld voor een alfa/gamma-studie ontving is kennelijk een bedrag van € 2.856 aan centrale overhead toegerekend en een bedrag van € 1.782,10 aan decentrale overhead. In totaal bedraagt de overhead dan € 4.638,10. Dat komt aardig in de buurt van de hoogte van de onderwijskosten zelf, die € 5.940,33 bedragen. De volgende conclusie die uit deze cijfers kan worden getrokken is dat bij de Universiteit Utrecht de onderwijskosten vermeerderd met overhead € 10.578,43 bedragen, hetgeen € 3.701,57 minder is dan het instellingscollegegeld. Waar dit bedrag is gebleven is volstrekt onbekend.

Onderzoek CHEPS naar integrale onderwijskosten per student in het alfa/gamma cluster

2.2.9 Dan tot slot het veel besproken onderzoek van CHEPS. Uit dit onderzoek volgt dat de onderwijskosten per student in het alfa/gamma cluster in de periode 1999-2001 ongeveer € 4.700 per jaar bedroegen.²⁴ De Instellingen hebben hun bezwaren tegenover dit onderzoek in feite beperkt tot de methodologie en dan met name de door het CHEPS gehanteerde DEA-methodiek. Aangezien de DEA-methodiek in 2008 al in ruim 4.000 publicaties was gehanteerd kan volgens mij echter genoegzaam worden aangenomen dat het een wereldwijd aanvaarde methodiek is en dat de bezwaren ongegrond zijn.²⁵ Belangrijker is echter dat het zojuist besproken onderzoek van de SCAU heeft geresulteerd tot een vergelijkbare conclusie, namelijk onderwijskosten per student van € 4.447 en uit het onderzoek van de Universiteit Utrecht een bedrag van € 5.940,33 volgt. Deze onderzoeken valideren derhalve het CHEPS-onderzoek en de Instellingen hebben hier geen enkel onderzoek tegenover gesteld. Sterker nog: zelfs aan de hand van de methodiek die de Instellingen zelf hanteren – waarbij wordt uitgegaan van de inkomsten uit het onderwijsdeel van de rijksbijdrage – kan alleen worden geconcludeerd dat de gemiddelde onderwijskosten per ingeschreven student € 6.537,80 bedragen. De conclusie kan

²³ Zie productie 164.

²⁴ Zie productie 83 en I.4.6 e.v. conclusie van repliek SCAU.

²⁵ Zie akte uitlaten producties SCAU d.d. 2 mei 2012 en het daarin aangehaalde "Evaluation of research in efficiency and productivity: A survey and analysis of the first 30 years of scholarly literature in DEA", Socio-Economic Planning Sciences, Volume 42, Issue 3, September 2008, p. 151-157.

dus alleen maar zijn dat het instellingscollegegeld zoals dat in de Vaststellingsbesluiten is bepaald veel hoger is dan de daadwerkelijke integrale onderwijskosten.

Onderwijskosten kunnen worden berekend

- 2.2.10 Uit voormelde onderzoeken volgt dat de stelling van de Instellingen dat berekening van de onderwijskosten per definitie onmogelijk is, onjuist is.²⁶ Bovendien volgt uit de voormelde onderzoeken dat de stelling van de Instellingen dat de kwaliteit van het onderwijs in gevaar zou komen als niet de 'gederfde' rijksbijdrage zou worden 'doorbelast' onjuist is, want de 'gederfde' rijksbijdrage is immers veel hoger dan de onderwijskosten.²⁷ Hoe kan de kwaliteit van het onderwijs in gevaar komen als de integrale kosten daarvan aan volgtijdige studenten worden doorbelast? Voor zover de Instellingen zouden wensen nog in de gelegenheid te worden gesteld om bewijs te leveren van hun stelling dient dit naar mijn mening te worden afgewezen. In feite hebben zij immers zelf aangegeven niet aan deze bewijslast te kunnen (of te wensen) voldoen.
- 2.2.11 De Universiteit Leiden stelt in dit verband het volgende: *"De voorgaande discussie toont overigens goed aan dat het niet goed mogelijk is de werkelijke kosten per student in kaart te brengen en het instellingscollegegeld daaraan gelijk te stellen."*²⁸ De Radboud Universiteit Nijmegen verwoordt het als volgt: *"Het aangeboden onderwijs kan niet gereduceerd worden tot een product met eenvoudig vast te stellen kosten als ware het een productiebedrijf, omdat sprake is van het uitvoeren van een overheidstaak en geen sprake is van een winstoogmerk, er is geen verschil tussen kosten- en inkomsten georiënteerde tarieven."*²⁹
- 2.2.12 Ten tijde van het schrijven van de conclusie van antwoord konden de Zes Instellingen de rijksbijdrage per student trouwens gewoon berekenen. Ik citeer: *"Allereerst merken de universiteiten op dat de SCAU ten onrechte stelt dat aangenomen moet worden dat de rijksbijdrage voor initieel onderwijs de kosten van dat onderwijs dekt. Dit is niet juist. De rijksbijdrage is (veel) lager dan de kosten."*³⁰ De Zes Instellingen menen kennelijk zowel inzicht te hebben in de hoogte van de rijksbijdrage per student als in de onderwijskosten per student. Daarna is er kennelijk iets veranderd, want bij conclusie van dupliek menen de Instellingen zelfs aan de stellingen van de SCAU te kunnen ontlenuen dat ze de rijksbijdrage juist niet kunnen berekenen.³¹ Dit laat zien dat de Zes Instellingen gewoonweg weigeren de kosten per student te onderzoeken en met dezelfde willekeur van standpunt wisselen als zij de hoogte van het instellingscollegegeld bepalen.
- 2.2.13 Omdat de Instellingen stellen dat de onderwijskosten niet kunnen worden berekend kijken zij in plaats daarvan naar het onderwijsdeel van de rijksbijdrage per student.³² De SCAU heeft een aantal fundamentele bezwaren tegen deze methodiek, die ik kort zal resumeren.

²⁶ Conclusie van antwoord Radboud Universiteit, p. 29; Conclusie van antwoord Universiteit Leiden, punt 9.5.

²⁷ Zie bijv. conclusie van antwoord Universiteit Leiden, p. 44.

²⁸ Conclusie van antwoord Universiteit Leiden, p. 31. Zie ook conclusie van dupliek Universiteit Leiden, p. 27.

²⁹ Conclusie van dupliek Radboud Universiteit Nijmegen, p. 17.

³⁰ Conclusie van antwoord Zes Instellingen, p. 61.

³¹ Conclusie van dupliek Zes Instellingen, p. 30.

³² Conclusie van antwoord Zes Instellingen, p. 36 via verwijzing naar de daarin genoemde brieven van de Zes Instellingen in samenhang met de conclusie van dupliek, p. 30.

- 2.2.14 Deze methodiek waarbij verschillende instellingscollegegelden worden vastgesteld aan de hand van bekostigingsniveaus is niet wat de wetgever heeft bedoeld met 'differentiatie'. Ik citeer de wetgever: *"Daarbij bestaat de mogelijkheid dat er gedifferentieerd wordt in de hoogte van het collegegeld; dit kan per categorie verschillen. Er kunnen dus niet alleen verschillen in collegegeld zijn tussen instellingen maar ook binnen de instelling. Met het instellingscollegegeld kunnen instellingen zich profileren en zich in hun werving richten op specifieke categorieën."*³³ Differentiatie ziet dus op kenmerkende eigenschappen van een opleiding of een groep studenten en niet op het verschil in rijksbijdrage per onderwijscluster. Als de wetgever had gewild dat op rijksbijdrage werd gedifferentieerd had zij de bevoegdheid tot het vaststellen van instellingscollegegeld niet aan de Instellingen hoeven te verlenen, want dan had zij dit gewoon in de wet opgenomen.
- 2.2.15 De inkomsten georiënteerde methodiek is ook onjuist, omdat die ten onrechte veronderstelt dat het onderwijsdeel van de rijksbijdrage wordt aangewend voor onderwijs, terwijl dit niet per definitie het geval is. De Staatssecretaris van OCW heeft hier in 2009 het volgende over opgemerkt: *"Overigens merk ik op dat de instelling bestedingsvrijheid heeft waardoor de wijze van verdeling van de financiële middelen binnen de instelling over de verschillende faculteiten en opleidingen aan de instelling is."*³⁴ Het onderwijsdeel van de rijksbijdrage is ook helemaal niet gebaseerd op of gerelateerd aan de onderwijskosten. De Zes Instellingen geven dit met zoveel woorden toe. Ik citeer: *"Daarbij moet overigens bedacht worden dat de Rijksbekostiging ook niet gebaseerd is op een bepaald per student toe te kennen bedrag, maar op een verdeelsleutel om bij de begrotingswet op macroniveau voor de universiteiten beschikbaar gestelde budget te verdelen, waarin onder andere wordt uitgegaan van het aantal in het tweede voorafgaande jaar ingeschreven studenten."*³⁵ Hieruit volgt trouwens ook dat de stelling van de Universiteit Leiden en de Radboud Universiteit Nijmegen dat de *"bekostiging van rijkswege is gebaseerd op de vergoeding van de integrale kosten van het onderwijs, dat wil zeggen een studentgebonden deel (circa 60%) en een deel onderwijsopslag (circa 40%)"*³⁶ onjuist is.³⁷ Het onderwijsdeel van de rijksbijdrage is gewoonweg niet gerelateerd aan de onderwijskosten.
- 2.2.16 Zelfs al zou het onderwijsdeel van de rijksbijdrage geheel aan onderwijs dienen te worden besteed, dan nog weten we inmiddels dat dit niet de praktijk is. Uit de zojuist aangehaalde onderzoeken van de SCAU, het CHEPS en de Universiteit Utrecht blijkt immers dat de onderwijskosten veel lager zijn dan de rijksbijdrage voor het onderwijsdeel. Waar gaat de rijksbijdrage dan wel naar toe? Onder andere naar financiële debacles. De Inspectie voor het Onderwijs heeft geconstateerd dat de Vrije Universiteit en Universiteit Leiden rijksbijdrage onrechtmatig hebben aangewend door te speculeren met renteswaps zonder onderliggende lening, waardoor zij miljoenen per jaar verlies lijden. Het onderzoek van de Inspectie voor het

³³ Kamerstukken II, 2008/09, 31 821, nr. 7, p. 14.

³⁴ Kamerstukken I, 2009/10, 31 821, p. 9. Dit wordt bevestigd in productie 83: Jongbloed, C. Salerno, F. Kaiser, *Kosten per student – Methodologie, schattingen en een internationale vergelijking*, Enschede 2003, Center for Higher Education Policy Studies, Universiteit Twente, postbus 217, 7500 AE Enschede, p. 78. Zie CvR SCAU G.5.7 e.v.

³⁵ Conclusie van dupliek Zes Instellingen, p. 30.

³⁶ Conclusie van dupliek Radboud Universiteit Nijmegen, p. 15.

³⁷ Conclusie van antwoord Universiteit Leiden, p. 31; cva Radboud Universiteit Nijmegen p. 50.

Onderwijs naar onrechtmatige besteding van rijksbijdrage door universiteiten wordt in oktober 2012 verwacht.³⁸ Naar aanleiding van dit nieuws zijn zelfs Kamervragen gesteld.³⁹ Gaat de rest van het onderwijsdeel van de rijksbijdrage dan wel naar onderwijs? In het geval van rechtenopleidingen in elk geval maar voor een klein deel aan interactie tussen docenten en studenten. In Groningen zijn er 52 studenten per docent, in Utrecht 54, in Nijmegen 49, aan de Vrije Universiteit 43 en in Leiden 42. Als je aan de UvA studeert moet je een docent delen met 58 medestudenten. De verhouding is daar 1/59.⁴⁰ Heel vaak hoeft je de docent echter niet te delen, want aan de UvA krijg je maar 4 tot 6 uur onderwijs per week. Een op een begeleiding krijg je gelukkig wel tijdens je scriptie, maar je moet het wel gelijk goed doen want de scriptiebegeleider heeft maar 6 uur tijd.⁴¹ Kosten: € 12.000. Als we het rapport 'Vrij blijven zonder vrijblijvendheid' van 26 januari 2011 over de kwaliteit van opleidingen aan de UvA lezen zien we dat rechtsgeleerdheid niet de enige opleiding is waar het rammelt.⁴² Met Wijsbegeerte, Taal- en Letterkunde en tal van andere studies is het ook slecht gesteld. Voormeld rapport had op grond van artikel 1.18 WHW trouwens openbaar moeten zijn gemaakt, maar om de een of andere reden is dat niet gebeurd en zelfs op grond van de Wob is het niet aan de SCAU toegestuurd. Hoe dat ook zij, het aanbieden van slecht onderwijs betekent volgens het NVAO niet dat je accreditatie wordt ingetrokken. Het gebrek aan weerwaarde van deze controlemethodiek is daarmee ook gelijk gegeven.⁴³ De conclusie kan wederom alleen maar zijn dat het onderwijsdeel van de rijksbijdrage geen indicator van de onderwijskosten vormt.

- 2.2.17 Als we de principiële bezwaren tegen de rijksbijdrage als methodiek om de onderwijskosten te bepalen vergeten blijkt alsnog dat de methodiek de hoogte van het instellingscollegegeld als bepaald in de Vaststellingsbesluiten niet rechtvaardigt.
- 2.2.18 De methodiek wordt zelfs binnen zijn eigen logica onjuist gehanteerd. De Universiteit Leiden berekent de hoogte van het instellingscollegegeld kennelijk aan de hand van een inschatting van het onderwijsdeel van de rijksbijdrage per bekostigde student. Deze berekening kan echter per definitie niet tot inzicht in de hoogte van de onderwijskosten per student leiden, omdat lang niet alle ingeschreven studenten – waarvoor kosten worden gemaakt – bekostigd zijn.⁴⁴ Partijen zijn ook niet in geschil over het feit dat de bekostigde studenten slechts een deel van de totale populatie ingeschreven studenten bedragen. De gemiddelde studentgebonden onderwijsinkomsten per ingeschreven student vermeerderd met het wettelijk collegegeld bedragen jaarlijks € 6.537,80 per student.⁴⁵
- 2.2.19 De studentgebonden rijksbijdrage voor het onderwijsdeel wordt niet per jaar door het rijk uitbetaald, maar grotendeels pas bij toekenning van de graad aan de betreffende student. Deze methodiek staat bekend als 'outputbekostiging'. De door de Universiteit Leiden en Radboud Universiteit Nijmegen gehanteerde methodiek veronderstelt dat elke student nominaal studeert,

³⁸ Zie productie 162, 163, 165 en 166.

³⁹ Zie producties 162, 163, 165 en 166.

⁴⁰ Zie productie 156.

⁴¹ Zie productie 170, e-mail van 19 september 2012 om 17.37.44 uur.

⁴² Productie 85.

⁴³ Productie 155.

⁴⁴ Zie dagvaarding 5.4 en Conclusie van Replik SCAU onder H.

⁴⁵ Paragraaf 5.4 dagvaarding.

maar dat is aantoonbaar niet het geval. Uit het als productie 81 overgelegde onderzoek van het CHEPS blijkt dat maar 70% van de ingeschreven studenten überhaupt een opleiding afrondt en een aanzienlijk deel daarvan doet dit niet nominaal.⁴⁶ Dit betekent dat de studentgebonden rijksbijdrage voor het onderwijsdeel in de meeste gevallen óf überhaupt niet geheel wordt ontvangen óf wordt aangewend ter dekking van de onderwijskosten gedurende een hoger aantal collegejaren. In het geval van meerjarige opleidingen is dit per definitie het geval. De door de Instellingen gehanteerde methodiek is dus ook om deze reden per definitie onjuist.

2.2.20 Zowel de Universiteit Leiden als de Radboud Universiteit Nijmegen stelt het onderwijsdeel van de studentgebonden rijksbijdrage als uitgangspunt te nemen. Merkwaardig is echter dat de Radboud Universiteit Nijmegen in het Vaststellingsbesluit 2011-2012 voor masteropleidingen in het alfa/gamma cluster een tarief van € 8.913 heeft vastgesteld, terwijl de Universiteit Leiden voor dezelfde opleidingen uitkomt op een tarief van € 13.600.⁴⁷ Dezelfde methodiek leidt kennelijk tot volstrekt willekeurige resultaten.

2.2.21 Er zijn ook tal van andere onderzoeken naar de gemiddelde rijksbijdrage per student. Op pagina 6 van het als productie 121 overgelegde zogenaamde Verdeelmodel faculteit Sociale Wetenschappen 2012 van de Universiteit Utrecht staat dat in 2007 de gemiddelde rijksbijdrage binnen het onderwijsdeel per student € 5.372,-- bedroeg.⁴⁸ Uit onderzoek van de OECD over de integrale onderwijskosten van universitair onderwijs per student in Nederland voor "Type A" (dat wil zeggen masteropleidingen) volgt dat de onderwijsinkomsten per student gemiddeld € 8.773 bedragen.⁴⁹ Uit het artikel van Joop Hartog d.d. 22 maart 2012 volgt dat de onderwijsinkomsten per student zo'n € 7.500 per jaar bedragen.⁵⁰ In de notitie van het CPB d.d. 23 maart 2012 wordt geconcludeerd dat de onderwijskosten – inclusief door de student te dragen kosten – € 8.363 bedragen.⁵¹ Minus het door de student te dragen deel bedragen de onderwijskosten € 7.173. In het als productie 122 overgelegde onderzoek van het Ministerie van OCW uit 2010 naar de uitgaven per academische student volgt dat de uitgaven per student minder dan € 8.000,-- bedragen. Tot slot zij gewezen op de Nota van overleg over de Strategische agenda hoger onderwijs van 28 september 2011, waarin de Staatssecretaris van OCW het volgende opmerkte: *"We hebben een macrosysteem waarbij een instelling € 6 000 per student krijgt. Daarin is niet meegenomen hoeveel de opleiding daadwerkelijk kost."*⁵² Hoewel het bedrag van € 6.000 niet is ontleend aan onderzoek naar de onderwijskosten, maar enkel naar de rijksbijdrage, is opvallend dat het de onderzoeken van het CHEPS, de SCAU en de Universiteit Utrecht onderstreept. De slotsom is dat de rijksbijdrage per student volgens vrijwel iedereen tussen de € 5.000 en € 8.500 per jaar bedraagt en geen reden bestaat aan dit oordeel te twijfelen.

⁴⁶ Maarja Beerkens-Soo, *Quality of Higher Education in the Netherlands*, CHEPS maart 2010.

⁴⁷ Conclusie van antwoord Universiteit Leiden, p. 18.

⁴⁸ Zie productie 121.

⁴⁹ Zie productie 124 en I.4.2 e.v. conclusie van repliek SCAU.

⁵⁰ Zie productie 158.

⁵¹ Zie productie 160.

⁵² *Kamerstukken II 2011-2012*, 31 288, nr. 233, p. 55.

2.2.22 Het voorgaande verraadt een grote mate van willekeur bij het bepalen van de hoogte van het instellingscollegegeld. Om een kostendekkend tarief vast te stellen is ten onrechte de rijksbijdrage als uitgangspunt genomen die vervolgens onjuist is gehanteerd door bekostigde en niet ingeschreven studenten als uitgangspunt te nemen, waarna alsnog op volstrekt onverklaarbare wijze onderling van elkaar afwijkende instellingstarieven zijn bepaald. In samenhang met de eerder besproken onderzoeken van de SCAU, het CHEPS en de Universiteit Utrecht toont het daarnaast een tweede wellicht nog ernstiger probleem aan: namelijk dat volstrekt onbekend is waar het onderwijsdeel van de rijksbijdrage – dat ruim 1.5 miljard euro bedraagt – aan wordt besteed. Het zou kunnen dat het naar onderzoek gaat, maar ook dat weten we niet. De Commissie Chang heeft in 2006 namelijk geconstateerd dat universiteiten niet in staat zijn om aan te geven waaraan zij het door de overheid toebedeelde onderzoeksbudget hebben besteed.⁵³ Van de Commissie Veerman weten we in elk geval dat onderwijs het ondergeschoven kindje is bij de Instellingen en uit de hiervoor besproken onderzoeken weten we dat de onderwijskosten per student veel lager zijn dan het onderwijsdeel van de rijksbijdrage. Het kan dus niet anders dan dat het onderwijsgeld niet aan onderwijs wordt besteed en het is tijd voor de Instellingen om transparantie te betrachten.

3. Strijd met verdragsrechtelijk en wettelijk recht op onderwijs

3.1 Strijd met recht op onderwijs

3.1.1 De SCAU heeft ondermeer aan haar vorderingen ten grondslag gelegd dat de Vaststellingsbesluiten onrechtmatig zijn, zodat daar geen uitvoering aan mag worden gegeven, omdat daarmee het studeren zodanig duur wordt dat het niet meer middels het collegegeldkrediet kan worden bekostigd. Dit is in strijd met het recht op onderwijs als bepaald in artikel 2 EP EVRM, 14 Handvest, artikel 26 UVRM en artikel 13 IVESCR en tot slot ook met de WHW.

3.1.2 Het maximaal beleenbare bedrag bedraagt op grond van artikel 3.16a Wsf 2000 vijfmaal de hoogte van het wettelijk collegegeld. In collegejaar 2011/2012 bedroeg dit € 8.565 (namelijk 5 maal € 1.713) en in 2012/2013 € 8.855 (namelijk 5 maal € 1.771). In artikel 5.2 lid 4 juncto 5.2 lid 1 en lid 3 Wsf 2000 is bepaald dat een student recht heeft op collegegeldkrediet voor drie jaar na de nominale duur van de studie. Of een student werkelijk aanspraak maakt op het collegegeld hangt dus af van de duur van zijn eerste studie en vervolgens de duur van zijn tweede studie. De SCAU gaat er in deze procedure vanuit dat de volgtijdige student wel aanspraak maakt op het collegegeldkrediet, hetgeen doorgaans het geval is.

3.1.3 De SCAU en de Instellingen verschillen van mening over de vraag of artikel 2 EP EVRM van toepassing is en zo ja, of de Vaststellingsbesluiten daarmee strijdig zijn. In het zeer recente vonnis van de Rechtbank Den Haag in de 'langstudeermaatregel-zaak' is bepaald dat dit artikel inderdaad is aan te merken als een eenieder verbindende verdragsbepaling als bedoeld in artikel 94 van de Grondwet.⁵⁴ Ook de Instellingen zijn dus aan artikel 2 EP EVRM gebonden.

⁵³ Eindrapport Commissie Dynamisering Deel 1 'Investeren in Dynamiek', uitgave maart 2006, p. 11.

⁵⁴ Rechtbank 's-Gravenhage, 11 juli 2012, LJN: BX0977, r.ov. 5.3.

Omtrent de daaruit volgende normen oordeelt de Rechtbank Den Haag als volgt: *“Deze regulering [de langstudeermaatregel] dient wel voorzienbaar te zijn, en de Staat dient daarbij het proportionaliteitsbeginsel in acht te nemen. De Staat kan immers slechts beperkingen aanbrengen op het recht op onderwijs voor zover daarmee een gerechtvaardigd doel wordt nagestreefd en voor zover het middel – het verhogen van het collegegeld voor langstudeerders – proportioneel is om dat doel te bereiken. Daarbij moet in voldoende mate recht worden gedaan aan de educational needs van de studenten.”*⁵⁵ Hieruit volgt dat ook de Instellingen bij de uitoefening van de bevoegdheid om instellingscollegegeld vast te stellen een gerechtvaardigd doel moeten nastreven en dat de middelen om dit doel te bereiken proportioneel moeten zijn.

3.1.4 De SCAU acht de ‘margin of appreciation’ van de Instellingen aanzienlijk en stelt daarom niet dat het volgtijdige onderwijs op grond van het verdragsrecht zeer goedkoop zou moeten zijn. Om de toegang tot het onderwijs te waarborgen en daarmee de studentenbelangen niet uit het oog te verliezen – de proportionaliteitstoets – dient het instellingscollegegeld echter wel beleenbaar te zijn middels het collegegeldkrediet. Met het niet betwiste en derhalve vaststaande gegeven dat het instellingscollegegeld in alle gevallen die in deze procedure aan de orde zijn hoger is dan het maximaal beleenbare collegegeldkrediet, staat dan ook vast dat de Vaststellingsbesluiten niet voldoen aan het vereiste van proportionaliteit en daarmee strijdig zijn met artikel 2 EP EVRM.

3.1.5 Bovendien wordt met de Vaststellingsbesluiten – voor zover die zien op opleidingen in het alfa/gamma cluster – geen legitiem doel nagestreefd. De integrale onderwijskosten zijn immers lager dan het daarin vastgestelde instellingscollegegeld, zodat daarmee in feite winst wordt gemaakt. Eveneens is dit uiteraard strijdig met het vereiste van proportionaliteit want de Instellingen maken winst⁵⁶ en de studenten liggen krom om het te betalen terwijl zij per definitie geen of weinig tijd hebben om te werken. Tot slot zijn de Vaststellingsbesluiten van de UvA, de VU en de UU ook in strijd met het vereiste van een legitiem doel, nu daarmee blijkens de als bijlage bij productie 28 respectievelijk productie 84 overgelegde notulen is beoogd te voorkomen dat studenten zich zouden inschrijven.

3.1.6 Het recht op toegang tot het onderwijs via het collegegeldkrediet is ook geïncorporeerd in de WHW, waarmee de Vaststellingsbesluiten dus eveneens strijdig zijn. Uit de volgende wetsgeschiedenis blijkt dat de wetgever het belang van het collegegeldkrediet als waarborg voor de toegang tot het onderwijs altijd heeft benadrukt. Ik citeer: *“Studenten kunnen een lening aanvragen om het collegegeld, inclusief de verhoging, te betalen. Dit kan in de vorm van het collegegeldkrediet. Het collegegeldkrediet is wel een toegankelijkheidsinstrument.”*⁵⁶ - *“Studiefinancieringsgerechtigden, die door de verruiming van de mogelijkheden voor collegegelddifferentiatie of de keuze van een tweede studie geconfronteerd worden met een hoger collegegeld, kunnen gebruikmaken van het collegegeldkrediet.”*⁵⁷ - *“Een ieder die de bekwaamheid bezit om het hoger onderwijs te volgen, moet dat ook kunnen. Om de financiële*

⁵⁵ Rechtbank 's-Gravenhage, 11 juli 2012, LJN: BX0977, r.ov. 5.6.

⁵⁶ Kamerstukken I, 2010/11, 32 253, C, p. 4. (Wijziging van de WHW 'ruim baan voor talent')

⁵⁷ Kamerstukken I, 2011/12, 33 092, A, p. 8. (Antwoord Kamervragen over rapport Kwaliteit in verscheidenheid.)

toegankelijkheid te waarborgen, bestaan verschillende instrumenten. Dit zijn het wettelijk collegegeld, de basisbeurs, de aanvullende beurs, de reisvoorziening, het collegegeldkrediet en de rentedragende lening met aflossing naar draagkracht.⁵⁸ - "Wij wijzen er met nadruk op dat het bestaande stelsel van de studiefinanciering die toegankelijkheid beoogt te waarborgen, dat wil zeggen dat de aanspraken zodanig zijn vormgegeven dat niemand door gebrek aan financiële middelen gedwongen van een opleiding in het hoger onderwijs zal moeten afzien. (...) In alle gevallen waarin het stelsel wordt benut om tegen redelijke voorwaarden van de overheid te lenen, wordt het risico van de lener beperkt, (...)"⁵⁹ - "De leden van de D"66 willen weten of de regering ook nadenkt over het uitbreiden van de mogelijkheden tot lenen om een tweede opleiding tegen instellingscollegegeld te kunnen financieren: De wens van de leden van de D"66 fractie wordt in het huidige systeem al gerealiseerd. Het collegegeld krediet ademt mee met de hoogte van het te betalen collegegeld (tot een maximum van vijf keer het wettelijk collegegeld)."⁶⁰

- 3.1.7 Dat het collegegeldkrediet ook is bedoeld als waarborg voor de toegang tot het volgtijdige onderwijs en derhalve toereikend zou moeten zijn om het instellingscollegegeld te betalen staat derhalve vast en dat de Instellingen in strijd met dit recht handelen ook.

3.2 Strijd met rechtszekerheidsbeginsel

- 3.2.1 De SCAU heeft voorts aan haar vorderingen ten grondslag gelegd dat de Vaststellingsbesluiten onrechtmatig zijn omdat ten aanzien van studenten die reeds voor de inwerkingtreding daarvan een voornemen tot volgtijdig studeren hadden, althans stonden ingeschreven voor een volgtijdige studie, onvoldoende overgangsrecht geldt, waardoor de Vaststellingsbesluiten strijdig zijn met het rechtszekerheidsbeginsel als bepaald in artikel 1 EP EVRM en artikel 43 van het Statuut. Voorg. zover toetsing aan artikel 1 EP EVRM niet aan de orde zou zijn omdat geen sprake is van een eigendomsrecht zoals daarin is bepaald dient nog steeds aan artikel 43 Statuut te worden getoetst. De Instellingen hebben hier tegenover gesteld dat het Harmonisatiewet-arrest aan toetsing van formele wetten aan het rechtszekerheidsbeginsel in de weg staat, maar nu de Vaststellingsbesluiten niet kwalificeren als formele wetten is dat arrest irrelevant.

- 3.2.2 Dat sprake is van een verdragsrechtelijk beschermd recht staat in elk geval vast voor zover het studenten betreft die voorafgaand aan collegejaar 2011/2012 al ingeschreven stonden voor een volgtijdige opleiding of zich in dat collegejaar inschreven, want zij mochten verwachten dat zij konden aanvangen met hun opleidingen of deze konden vervolgen tegen collegegeld van € 1.713.⁶¹ Dat sprake is van een wettelijk beschermd recht volgt uit de wetsgeschiedenis. Ik citeer: *"Instellingen moeten uitgebreid aandacht besteden aan de motivering van het besluit om*

⁵⁸ *Kamerstukken II*, 2011/12, 33 000 VIII, nr. 22, p. 52. (Vaststelling begrotingsstaten)

⁵⁹ *Kamerstukken II*, 1994/95, 24 025, nr. 7, p.2-3. (Wsf 1995)

⁶⁰ *Kamerstukken II*, 2008/09, 31 821, nr. 7. (Wet versterking besturing)

⁶¹ Voorzieningenrechter rechtbank "s-Gravenhage, 3 januari 2012, LJN: BU9921. Met verwijzing naar EHRM, 16 september 1996, (Gaygusuz v. Oostenrijk), Application no. 17371/90.

*verschillende hoogten van instellingscollegegeld vast te stellen en deze tijdig kenbaar maken.*⁶²

3.2.3 In zoverre had het dus op de weg van de Instellingen gelegen om overgangsrecht toe te passen voor alle studenten die voorafgaand aan collegejaar 2011/2012 waren ingeschreven of een voornemen daartoe hadden. Hoewel de Instellingen een aantal overgangsregelingen hebben vastgesteld – met name omdat ze daarvoor betaald krijgen via de Subsidieregeling 2^e graden – zijn er veel studenten waarvoor geen overgangsrecht is bepaald. Een praktijkvoorbeeld waar in strijd met de legitieme verwachting van de student is gehandeld is dat van een student die in 2009 de masteropleiding tandheelkunde aan de VU had afgerond en vervolgens direct aansluitend doorstroomde naar de bacheloropleiding geneeskunde van de VU met het voornemen om daarna de mastergraad aan de VU te behalen. Bij zijn inschrijving voor de masteropleiding in collegejaar 2012/2013 kreeg hij te horen € 15.000 per jaar verschuldigd te zijn. Omdat het een driejarige masteropleiding betreft bedragen de kosten dus € 45.000, terwijl hij bij aanvang van zijn studie geneeskunde niet anders kon verwachten dan dat hij zijn opleiding tegen wettelijk collegegeld kon afronden. Hij had – in juridische termen – de gerechtvaardigde verwachting van een voordeel dat verkregen zou worden⁶³ (in dit geval op grond van de ten tijde van hun voornemen tot inschrijving tot de opleiding geldende vaststellingsbesluit waarin € 1.713 aan collegegeld was bepaald).

3.2.4 De Instellingen zullen misschien aanvoeren dat de informatievoorziening omtrent de invoering van het instellingscollegegeld voor volgtijdige studies op orde was, zodat studenten konden verwachten instellingscollegegeld verschuldigd te raken, maar dit is onjuist. Het ISO heeft hier in juli 2010 ook een rapport over geschreven, waarin wordt geconcludeerd als volgt: *“Een meerderheid van de websites gaf geen (of incorrecte) informatie over het te betalen collegegeld. Ook hij telefonische navraag wist ruim een derde van de hogescholen en ruim de helft van de universiteiten de student niet het (juiste) collegegeld voor de komende jaren te vertellen.”*⁶⁴ De SCAU biedt uitdrukkelijk aan om dit rapport om het geding te brengen. Naar aanleiding van het ISO-rapport zijn op 20 juli 2010 Kamervragen gesteld,⁶⁵ waar als volgt op is geantwoord: *“Uit de steekproef van het ISO bleek dat sommige medewerkers niet goed op de hoogte waren van de stand van zaken op hun instelling; sommige medewerkers gaven aan dat zij de laatste regelingen niet altijd tijdig te horen kregen van hun bestuur. Ook op de websites was de informatie soms onvolledig. Voor studenten die nu een studie kiezen voor het studiejaar 2011–2011 is het lastig als deze informatie bij de instellingen niet tijdig op orde is.”* en op de vraag of de Staatssecretaris van mening is dat het zorgwekkend is dat zo vlak voor aanvang van het nieuwe studiejaar de informatievoorziening op diverse hogescholen en universiteiten gebrekkig, incompleet en in gevallen ook incorrect lijkt te zijn? *“Ja, dit schept voor studenten onnodige verwarring.”* De Instellingen hebben derhalve geenszins de gerechtvaardigde verwachtingen dat tegen wettelijk collegegeld kon worden gestudeerd weggenomen, laat staan studenten geïnformeerd van het instellingscollegegeld dat in hun specifieke geval van toepassing was. De verschuldigdheid van instellingscollegegeld was derhalve onvoorzienbaar.

⁶² Kamerstukken II 2008/09, 31 821, nr. 3, p. 13. En Kamerstukken II, 2009/10 Aanhangselnummer 3073.

⁶³ Zie EHRM 18 mei 2010, AB 2010/189.

⁶⁴ ISO, Informatievoorziening Collegegeld Tweede Studie, juli 2010.

⁶⁵ Kamerstukken II, 2009/10, Aanhangsel 3053.

3.3 Strijd met gelijkheidsbeginsel

- 3.3.1 De SCAU heeft voorts aan haar vorderingen ten grondslag gelegd dat de Vaststellingsbesluiten onrechtmatig zijn omdat daarin een ongeoorloofd onderscheid wordt gemaakt tussen 'zittende studenten' en externe studenten, waardoor het gelijkheidsbeginsel als bepaald in artikel 1 van het Twaalfde Protocol bij het EVRM wordt geschonden. Dat het gelijkheidsbeginsel – vanzelfsprekend – ook voor de toepassing van de WHW geldt blijkt als volgt. Ik citeer de wetsgeschiedenis: *"Gelijke gevallen moeten gelijk en ongelijke gevallen kunnen ongelijk worden behandeld."*⁶⁶
- 3.3.2 In het zeer recente vonnis van de Rechtbank Den Haag in de 'langstudeermaatregel-zaak' is bepaald dat artikel 1 Twaalfde Protocol bij het EVRM een eenieder verbindende verdragsbepaling als bedoeld in artikel 94 van de Grondwet is en dat het (zelfstandige) verbod om gelijke gevallen ongelijk te behandelen omvat (het formele gelijkheidsbeginsel).⁶⁷ Het enige verschil tussen 'zittende' en 'externe' studenten is dat de Instellingen voor de eigen studenten reeds rijksbijdrage hebben ontvangen tijdens hun eerste studie en voor externe – instromende – studenten niet. Dat onderscheid is echter irrelevant, omdat voor de volgtijdige studie in beide gevallen onderwijskosten worden gemaakt. Het maken van een onderscheid tussen beide categorieën studenten wordt daarmee dus niet gerechtvaardigd. De Instellingen hebben met de Vaststellingsbesluiten dan ook in strijd gehandeld met het recht van studenten die zich sinds de inwerkingtreding van de Vaststellingsbesluiten hebben ingeschreven bij een andere Instelling dan waar zij hun eerste opleiding hebben gevolgd.

4. Procedurale verweren

- 4.1 De Zes Instellingen en de Radboud Universiteit Nijmegen maken bezwaar tegen de eisenwijziging bij conclusie van repliek van de SCAU. De Radboud Universiteit Nijmegen heeft ook al bezwaar gemaakt tegen de eisvermeerdering zijdens de SCAU bij akte d.d. 28 september 2012 en het zou kunnen dat de Zes Instellingen en wellicht de Universiteit Leiden daar een voorbeeld aan nemen.
- 4.2 De grondslag van het bezwaar tegen de eisenwijziging bij repliek van de Zes Instellingen is dat het aantonen van nut en noodzaak van het instellingscollegegeld van alle opleidingen in het alfa/gamma cluster een aanzienlijk extra belasting vormt ten opzichte van het enkel aantonen van nut en noodzaak van het instellingscollegegeld van de masteropleiding rechtsgeleerdheid. In aanvulling op hetgeen de SCAU daar al bij repliek anticiperend over heeft opgemerkt nog het volgende. Deze stelling van de Instellingen laat zich slecht rijmen met hun principale verweer dat zij juist niet hoeven aan te tonen dat de tarieven nuttig en noodzakelijk zijn.⁶⁸ Ik citeer: *"Het zijn dus juist niet de studenten of anderen die dat bepalen – en zelfs niet de rechter of de wetgever – maar alleen de universiteiten zelf."*⁶⁹ Dit verweer ziet op de uitleg van artikel 7.46

⁶⁶ Kamerstukken II 2008/09, 31 821, nr. 3, p. 13.

⁶⁷ Rechtbank 's-Gravenhage, 11 juli 2012, LJN: BX0977, r.ov. 5.3.

⁶⁸ Conclusie van antwoord Zes Instellingen, p. 35.

⁶⁹ Conclusie van dupliek Zes Instellingen, p. 22.

WHW en is derhalve dermate generiek en verstrekend dat het niet anders had geluiden indien de Zes Instellingen bij aanvang van de procedure bekend waren geweest met de eiswijzigingen.

- 4.3 De Zes Instellingen zijn bovendien dermate overtuigd van hun voormelde stelling dat zij ook niet genegen zijn gebleken om dan misschien bij wijze van subsidiair verweer het nut en de noodzaak maar aan te tonen. Zij hebben immers het volgende opgemerkt: *“En pas als een norm zou zijn vastgesteld, kan daadwerkelijk aan die norm getoetst worden. Op dit moment is het dan ook prematuur om daar op in te gaan, omdat de norm waaraan getoetst zou moeten worden nog niet vastgesteld is, zo die al ooit vastgesteld kan worden.”*⁷⁰ Hetzelfde geldt voor de Radboud Universiteit Nijmegen, die als volgt predikt niet aan haar stelplicht te hoeven voldoen: *“SCAU noemt nog allerlei andere methodes om de integrale (onderwijs)kosten per (volgtijdige) student te berekenen. Tegen elke methode bestaan gefundeerde bezwaren, die ook gelden voor het CHEPS rapport. Om almaar uitdijende discussies te voorkomen, gaat de Radboud Universiteit Nijmegen hierop, in elk geval vooralsnog, niet nader in (...).”*⁷¹ Aangezien de Zes Instellingen en de Radboud Universiteit Nijmegen tot op heden überhaupt niet zijn ingegaan op de hoogte van de onderwijskosten per opleiding of cluster opleidingen, maar slechts principiële generieke verweren hebben gevoerd, maakt het niet zoveel uit of het nu gaat over alleen rechtsgelertheid of over alle opleidingen bepaald in de Vaststellingsbesluiten 2011-2012 en 2012-2013. Zij zijn dus niet geschaad in hun mogelijkheden tot het voeren van adequaat verweer en de eisvermeerderingen zijn geenszins strijdig met de goede procesorde.
- 4.4 De Zes Instellingen stellen voorts dat hen niet duidelijk is op welke inbreuken vordering B VII (dwangsommen) ziet en dat deze vordering daarom zou moeten worden afgewezen. Vordering B VII ziet op de inbreuken genoemd onder B VI 1-13, die tot gevolg hebben dat de Vaststellingsbesluiten onverbindend dienen te worden verklaard c.q. buiten werking moeten worden gesteld. Een andere klacht van de Zes Instellingen ter zake vordering B VII is dat ze niet begrijpen wat ze precies moeten nalaten om geen dwangsommen te verbeuren. Duidelijk mag zijn dat ze teneinde geen dwangsommen te verbeuren nieuwe Vaststellingsbesluiten moeten bepalen waarmee niet in strijd wordt gehandeld met de onder B VI 1-13 genoemde rechten en verplichtingen en niet op grond van de oude vaststellingsbesluiten instellingscollegegeld mogen heffen. De Universiteit Leiden meent dat onduidelijk is hoe de A-vorderingen zich verhouden tot de B-vorderingen. De A-vorderingen zien immers op alle opleidingen en de B-vorderingen enkel op opleidingen in het alfa/gamma cluster. Deze uitleg van de Universiteit Leiden is correct.
- 4.5 De UvT en de VU stellen dat de door hun bepaalde vaststellingsbesluiten niet onverbindend of buiten toepassing kunnen worden verklaard, omdat zij geen bestuursorgaan zijn. Ook dit verweer dient te worden verworpen. Het bepalen van het instellingscollegegeld is immers bij wet opgedragen en derhalve is sprake van de uitoefening van openbaar gezag, en dus is sprake van algemeen verbindend voorschriften. Zou dit anders zijn, dan kunnen voormelde vaststellingsbesluiten worden vernietigd, hetgeen past binnen de meer subsidiaire vordering van de SCAU (vordering XI).

⁷⁰ Conclusie van dupliek Zes Instellingen, p. 26.

⁷¹ Conclusie van dupliek Radboud Universiteit Nijmegen.

4.6 Tot slot nog de buitengerechtelijke kosten: In het kader van overleg met de Instellingen zijn meer dan 60 brieven met de Instellingen gewisseld en heeft diverse malen met functionarissen van de Instellingen telefonisch en in persoon overleg plaatsgevonden. Daarnaast zijn tal van onderzoeken bestudeerd en is door de SCAU zelf onderzoek verricht. De kosten waar dit toe heeft geleid komen voor vergoeding in aanmerking.

5. Gebrekkige totstandkoming Vaststellingsbesluiten

5.1 'Checks and Balances'

5.1.1 De Instellingen hebben betoogd dat zij de adviesprocedure bepaald in artikel 9.33a WHW hebben doorlopen.⁷² Dit wordt door de SCAU betwist.

5.1.2 Artikel 9.33a lid 1 sub b WHW bepaalt dat het college van bestuur voorafgaand advies vraagt van de universiteitsraad voor elk door het college van bestuur te nemen besluit in ieder geval met betrekking tot de begroting, waaruit onder meer de hoogte van het instellingscollegegeld dient te blijken. Artikel 9.33a lid 2 sub b WHW bepaalt dat het college van bestuur voorafgaand advies vraagt van het deel van de universiteitsraad dat uit en door de studenten is gekozen, voor elk door het college van bestuur te nemen besluit in ieder geval met betrekking tot het beleid ten aanzien van het instellingscollegegeld. In de wetsgeschiedenis van de WHW is het belang van het adviesrecht als volgt geformuleerd: *"Op de eerste plaats houdt medezeggenschap en de inbreng van studenten het bestuur van de hoger onderwijsinstellingen scherp en zelfkritisch en waarborgt het de belangen van studenten ook in de bestuurlijke processen binnen de instelling en opleiding. Op de tweede plaats vervult medezeggenschap een belangrijke functie in de interne kwaliteitsbewaking en vooral in de vormgeving van het eigen systeem van kwaliteitsborging en kwaliteitsbeleid van de instelling."*⁷³

5.1.3 In de memorie van toelichting van de Wet versterking besturing is het belang van het adviesrecht eveneens benadrukt: *"De bestaande adviesrechten worden uitgebreid met adviesrecht over het beleid ten aanzien van instellingscollegegeld, de regeling die het instellingsbestuur maakt over het verhaalsrecht en geëxpliciteerd wordt in het adviesrecht op de begroting dat daarin is opgenomen het instellingscollegegeld (eventueel gedifferentieerd naar groepen)."*⁷⁴ En: *Wat betreft de medezeggenschap, over het beleid met betrekking tot het instellingscollegegeld dient het college van bestuur vooraf advies te vragen aan de studentengeleding van de universiteitsraad respectievelijk de studentengeleding van de medezeggenschapsraad. De universiteitsraad heeft adviesbevoegdheid ten aanzien van de begroting waaruit onder meer de hoogte van het instellingscollegegeld moet blijken.*⁷⁵ En: *"De instelling moet de medezeggenschapsorganen tijdig informeren en moet zorgvuldig omgaan met*

⁷² O.a. conclusie van antwoord Zes Instellingen, punt 99; conclusie van antwoord Universiteit Leiden, punt 8.11; conclusie van antwoord Radboud Universiteit Nijmegen, p.8.

⁷³ Kamerstukken II 2009/10, 31 821, nr. 81, p.2.

⁷⁴ Kamerstukken II 2008/09, 31 821, nr. 3, p. 69.

⁷⁵ Kamerstukken I 2010/11, 32 253, C, p. 14.

*de adviezen van de medezeggenschapsorganen, waaronder begrepen een goede motivering waarom bepaalde adviezen niet worden gevolgd.*⁷⁶

5.1.4 Omdat het advies van de universiteitsraden niet bindend is, is overigens geen sprake van echte 'checks and balances'. De Instellingen kunnen het immers gewoon naast zich neerleggen en de kans dat de studentengeleding van een universiteitsraad dan – uiteindelijk – rechtsmaatregelen neemt is zo goed als nihil. Het gaat immers om studenten die naast hun studie ervaring met management van een organisatie willen opdoen en tijd noch kennis hebben van uitvoerige analyse van de finesses het instellingsbeleid. Dit blijkt bijvoorbeeld ook wel uit het gegeven dat de Universiteit Leiden en de Radboud Universiteit Nijmegen hun universiteitsraden simpelweg onjuist hebben geïnformeerd, door mede te delen dat de voorgestane hoogte van het instellingscollegegeld dient om de onderwijskosten van het volgtijdige onderwijs te dekken en noodzakelijk is om de kwaliteit op peil te houden. We hebben hiervoor immers gezien dat dat simpelweg niet het geval is omdat de onderwijskosten veel lager zijn dan het instellingscollegegeld.⁷⁷

5.2 Strijd met artikel 9.33a lid 2 sub b WHW

5.2.1 In de begrotingen van de Instellingen moet dus de hoogte van het instellingscollegegeld zijn opgenomen, zodat de Universiteitsraden daar over kunnen adviseren. Bij akte d.d. 1 oktober 2012 heeft de SCAU de begrotingen van de UU ter zake 2011 en 2012, van de UT ter zake 2011 en 2012, van de UvA ter zake 2011 en 2012, van de RUG ter zake 2012, van de UL ter zake 2011 en van de VU ter zake 2011 n het geding gebracht.⁷⁸ Van deze begrotingen bevat alleen die van de Universiteit Leiden een bijlage waarin de hoogte van het instellingscollegegeld is opgenomen. Voor alle andere instellingen geldt echter dat de hoogte van het instellingscollegegeld niet in de begrotingen is opgenomen. Daar volgt noodzakelijkerwijze uit dat bij de totstandkoming van de Vaststellingsbesluiten niet *kan* zijn voldaan aan het vereiste van artikel 9.33a lid 2 onder b WHW.

5.2.2 Voor de Universiteit Leiden geldt weliswaar dat *kan* zijn voldaan aan voormeld vereiste, nu de hoogte van het instellingscollegegeld in de begroting 2011 is opgenomen, maar of aan dit vereiste ook daadwerkelijk is voldaan kan alleen blijken uit notulen van de universiteitsraad daaromtrent, die niet door de Universiteit Leiden in het geding zijn gebracht, hoewel daar wel – zelfs op grond van de Wob – door de SCAU om is verzocht. Vooralsnog betwist de SCAU derhalve dat de Universiteit Leiden aan het vereiste van artikel 9.33a lid 2 onder b WHW heeft voldaan. De Instellingen hebben gesteld dat zij hebben voldaan aan de vereisten van artikel 9.33a WHW, maar inmiddels staat vast dat deze stelling met betrekking tot de hierboven genoemde begrotingen – behoudens die van de Universiteit Leiden – onjuist.

5.2.3 De SCAU hecht eraan op te merken dat zij de begrotingen van de Radboud Universiteit Nijmegen omtrent 2011 en 2012, van de RUG ter zake 2011, van de VU ter zake 2012, van de

⁷⁶ Kamerstukken II 2008/09, 31 821, nr. 7, p. 8.

⁷⁷ Conclusie van antwoord Universiteit Leiden, punt 8.10.

⁷⁸ Producties 171-179.

Universiteit Leiden omtrent 2012 en van de Universiteit Maastricht ter zake 2011 en 2012 niet in haar bezit heeft, hoewel zij daar op grond van de Wob, WHW en artikel 843a Rv wel om heeft verzocht. Uit het feit dat de Instellingen tot op heden niet aan al deze verzoeken hebben voldaan kan de SCAU alleen maar afleiden dat ook in deze begrotingen de hoogte van het instellingscollegegeld niet is opgenomen en in het verlengde daarvan dat niet aan de verplichtingen van artikel 9.33a lid 2 onder b WHW is voldaan.

5.3 Strijd met artikel 9.33a lid 1 sub b WHW

5.3.1 Van de Universiteit Utrecht is bekend dat ook niet aan het adviesrecht van artikel 9.33a lid 1 onder b WHW is voldaan. De SCAU heeft als productie 150ii een nota uit 2012 van het CvB aan de universiteitsraad overgelegd waarin 'ter kennisname' wordt medegegeeld dat de hoogte van het instellingscollegegeld voor collegejaar 2012-2013 is vastgesteld. De tarieven zijn hoger dan in 2011-2012. In de nota wordt door het CvB gesuggereerd dat de universiteitsraad eind 2010 al advies heeft gegeven over 'het beleid' als bedoeld in artikel 9.33a lid 2 onder b WHW en dat het adviesrecht van de universiteitsraad daarmee is uitgeput, zelfs als nieuwe tarieven worden vastgesteld. Aldus heeft de Universiteit Utrecht het adviesrecht van artikel 9.33a WHW zodanig uitgekleeft dat er vanuit de universiteitsraad geen enkele vorm van advies kan worden verleend.

5.4. Strijd met artikel 7.15 WHW

5.4.1 In zekere zin in lijn met haar beleid om de studentengeleding van de universiteitsraad niet te informeren van de hoogte van het instellingscollegegeld heeft de Universiteit Utrecht er voor gekozen om alle studenten tot allerlaatste moment niet op de hoogte te stellen van de hoogte van het instellingscollegegeld voor 2012-2013. De SCAU heeft als productie 180 een e-mail van de Universiteit Utrecht overgelegd waarin staat dat het Studentenstatuut 2012-2013 pas op 25 september 2012 openbaar is gemaakt, terwijl de inschrijving voor dat collegejaar toen al was gesloten. Dit is volstrekt in strijd met artikel 7.15 WHW en met de verplichting om informatie omtrent de hoogte van het instellingscollegegeld correct en op tijd weer te geven.⁷⁹

5.5 Strijd met verplichting tot aantonen nut en noodzaak

5.5.1 Bij de vaststelling van de hoogte van het instellingscollegegeld dienen de Instellingen aan een aantal verplichtingen te voldoen, die als volgt in de wetsgeschiedenis van de Wet versterking besturing zijn opgenomen. Ik citeer: *"Het is daarbij aan het instellingsbestuur om nut en noodzaak van een (gefaseerde) stijging van het collegegeld vast te stellen met inachtneming van een mogelijk onderscheid tussen zittende en nieuwe studenten."*⁸⁰ - *"Het moet voor de student wel helder zijn wat het kost en wat hij moet betalen. Als daar verschil tussen zit, moet*

⁷⁹ Kamerstukken II, 2008/09, 31821, nr. 3, p. 13; Kamerstukken II, 2010/11, 31821, p. 6; Kamerstukken II, 2009/10, Aangangsnummer 3053; Kamerstukken II 2009/10, Aangangsnummer 3073 en Kamerstukken II 2008/09, 31821, nr. 7, p. 39.

⁸⁰ Zie Kamerstukken II, 2008/09, 31 821, nr. 3, p. 13. Nogmaals in Kamerstukken II, 2009/10, Kamerstukken II 2419, p. 2. Kamerstukken II, 2010-11, Aangangsnummer, 202, Kamerstukken II, 2010-11, Aangangsnummer 2767.

dat inzichtelijk te maken zijn.⁸¹ - "Ze [de Instellingen] moeten echter wel inzichtelijk maken hoe ze het kostenplaatje onderbouwen."⁸² - "Het is aan elke instelling om gemotiveerd te bepalen welk instellingscollegegeld zij studenten in rekening brengt. De medezeggenschap bij een instelling heeft adviesrecht inzake het instellingsbeleid op dit punt. Als een onderbouwing ontbreekt, kunnen studenten de instellingen hierop wijzen en alsnog een onderbouwing vragen, zoals de studenten van de Stichting Collectieve Actie Universiteiten doen."⁸³

5.5.2 De Zes Instellingen stellen hier tegenover dat het er om gaat wat de Instellingen zelf vinden dat nuttig en noodzakelijk is.⁸⁴ Ik citeer: "*Het zijn dus juist niet de studenten of anderen die dat bepalen – en zelfs niet de rechter of de wetgever – maar alleen de universiteiten zelf.*"⁸⁵ waarmee zij dus eigenlijk zeggen dat ook iets dat in objectieve zin totaal nodeloos is nuttig en noodzakelijk is als zij dat zelf vinden. Deze opvatting geeft een aardige nieuwe betekenis aan de vaak gebezigde term 'onderwijsland'; namelijk die van een soevereine staat. Dit kan niet de reden zijn geweest voor de wetgever om te bepalen dat nut en noodzaak moet worden vastgesteld. Bij de verplichting tot het aantonen van nut en noodzaak is het goed om in herinnering te roepen dat de wetgever dacht dat slechts beperkt gebruik zou worden gemaakt van de bevoegdheid tot het vaststellen van het instellingscollegegeld. Ik citeer: "*Voor de eerste groep geldt nu het instellingscollegegeld. In het algemeen is dat iets hoger dan het wettelijk collegegeld, gemiddeld enkele honderden euro's. Ik heb geen reden om te veronderstellen dat de instellingen voor studenten die een tweede studie volgen van die gedragslijn zullen afwijken en tot een forse verhoging van het collegegeld overgaan.*"⁸⁶ en "*In de huidige situatie legt de wet vast dat eenieder tot zijn dertigste levensjaar het recht heeft te studeren tegen het wettelijk collegegeld, dus het lage collegegeld van € 1620 en dat instellingen de vrijheid hebben om na het dertigste levensjaar een hoger collegegeld te vragen, het instellingscollegegeld. Gemiddeld zou dat op ongeveer € 6000 kunnen uitkomen, maar dat hangt natuurlijk van de aard van de studie af.*"⁸⁷ Als de wetgever vond dat nut en noodzaak van een stijging van enkele honderden euro's of tot € 6.000 moet worden uitgetoond dan moet een stijging van vaak meer dan € 10.000 echt heel goed worden uitgelegd. Maar het valt ook niet uit te leggen, want wat is het nut en de noodzaak van een instellingstarief dat hoger is dan de onderwijskosten van de opleiding waar het voor wordt betaald?

6. Overtreding kartelverbod

6.1 Het onderdeel mededingingsrecht is uitvoerig aan de orde geweest in de diverse conclusies. Voordat ik nog op enkele aspecten inga, hecht ik er groot belang aan nogmaals te benadrukken dat we hier te maken hebben met partijen die willens en wetens het mededingingsrecht overtreden, simpelweg omdat zij zich daaraan niet gebonden voelen. Een constatering die uw rechtbank naar mijn mening niet ongemoeid zou moeten laten.

⁸¹ Staatssecretaris Zijlstra Kamerstukken II, 2011/2012, 31 288, nr. 233, p. 55.

⁸² Kamerstukken II, 2011/2012, 31 288, nr. 233, p. 54-55.

⁸³ Kamerstukken II, 2010/11, Aankomstnummer, 2767, p. 1.

⁸⁴ Conclusie van antwoord Zes Instellingen, p. 35.

⁸⁵ Conclusie van dupliek Zes Instellingen, p. 22.

⁸⁶ Kamerstukken I, 2009/10, 31 821, C, p.8.

⁸⁷ Kamerstukken I 2009/10, Handelingen 16-667.

- 6.2 Inhoudelijk heb ik nog het volgende op te merken en wel met name over een van de meest wezenlijke vragen in deze zaak: is het mededingingsrecht überhaupt van toepassing? We hebben hier immers te maken met onderwijs en onderwijs is regelmatig uitgezonderd van de werking van het mededingingsrecht omdat sprake is van een dienst van algemeen belang ("DAB").
- 6.3 Om de vraag of het aanbieden van bachelor- of masteropleidingen - terwijl al eerder een bachelor- respectievelijk mastergraad is behaald - onder het mededingingsrecht valt, te kunnen beantwoorden, moeten we analyseren of we in deze zaak te maken hebben met een niet economische dienst van algemeen belang ("NEDAB"), een dienst van algemeen economisch belang ("DAEB") of een reguliere dienst. Zoals u weet is op DAEB's en reguliere diensten het mededingingsrecht onverkort van toepassing en is toepassing van het mededingingsrecht uitgesloten bij NEDAB's.
- 6.4 De Europese Commissie en het HvJEG benaderen het onderscheid tussen economische en niet-economische diensten van algemeen belang functioneel: of een dienst als een economische activiteit moet worden gezien kan niet *a priori* worden gezegd. Dat dient per geval te worden beoordeeld. In de praktijk blijken volgens de Commissie de meeste diensten 'economisch' van aard, aldus de Commissie.⁸⁸
- 6.5 Het aanbieden van hoger onderwijs, dat wordt gefinancierd uit de staatskas, valt onder de definitie van een niet-economische dienst. Een entiteit die zo'n taak uitvoert wordt voor die taak niet als onderneming gezien en de taak (het aanbieden van hoger onderwijs tegen overheidsfinanciering) is dus geen DAEB of reguliere dienst.
- 6.6 Het is niet altijd eenvoudig vast te stellen of activiteiten economisch van aard zijn. Deze beoordeling zal dan ook altijd afhangen van de specifieke omstandigheden van het geval. Wel zijn er diverse indicatoren die meewegen in de beoordeling. Sterke indicaties dat een activiteit wel van economische aard is, zijn:
- (1) Een grote vrijheid van de onderneming om zijn gedrag door economische motieven te laten leiden, hetgeen bijvoorbeeld afgeleid moet worden uit het recht om eigen prijzen te bepalen;
  - (2) De aanwezigheid van meerdere aanbieders;
  - (3) De aanwezigheid van winstgerichtheid bij de onderneming of instelling die de dienst levert.
- 6.7 In de onderhavige kwestie is zowel sprake van een grote (in de ogen van de Instellingen zelfs onbepaalde) vrijheid om eigen prijzen te bepalen. Er is ook sprake van meerdere aanbieders. En gelet op het feit dat de gevraagde collegegelden meer dan kostendekkend zijn, moet ook uitgegaan worden van winstgerichtheid bij de Instellingen (alhoewel dat niet vereist is om tot het oordeel te komen dat sprake is van een activiteit van economische aard).

---

⁸⁸ COM(2007) 725 final

6.8 Toenmalig Kamerlid en huidig staatssecretaris Zijlstra is in 2009 dan ook van mening dat de universiteiten aan het mededingingsrecht onderworpen zijn ter zake van studies waarvoor de universiteiten zelf het collegegeld mogen vaststellen.⁸⁹ En ook uit de inval van de NMa bij de UvA en de VU blijkt dat universiteiten wel degelijk ondernemingen zijn waar de mededingingsregels op van toepassing zijn, voor zover zij tweede studies aanbieden.

6.9 Ook de Commissie is duidelijk. Mede gebaseerd op de jurisprudentie van het HvJEG stelt de Commissie in een mededeling van 11 januari 2012 (dikgedrukte markering van mijn hand):⁹⁰

27. Volgens diezelfde rechtspraak wordt aan het niet-economische karakter van openbaar onderwijs in beginsel niet afgedaan door het feit dat leerlingen of hun ouders soms onderwijs- of inschrijvingsgelden moeten betalen als bijdrage in de werkingskosten van het stelsel. Dit soort financiële bijdragen dekt vaak slechts een fractie van de reële kosten van de dienst en kan dus niet worden beschouwd als een vergoeding voor de verrichte dienst. Daarom doen deze bijdragen niet af aan het niet-economische karakter van een algemene onderwijsdienst die in hoofdzaak uit overheidsmiddelen wordt bekostigd.

Geen economische dienst dus, zou gedacht kunnen worden, maar de Commissie gaat verder:

28. Deze door de overheid verrichte onderwijsdiensten dienen te worden onderscheiden van diensten die in hoofdzaak door ouders of leerlingen of uit commerciële inkomsten worden bekostigd. Zo vallen bijvoorbeeld commerciële ondernemingen die hoger onderwijs aanbieden dat volledig door studenten wordt bekostigd, duidelijk in deze laatste categorie. In bepaalde lidstaten kunnen ook publieke instellingen onderwijsdiensten aanbieden die, als gevolg van hun aard, hun financieringsstructuur en het feit dat er concurrerende particuliere organisaties bestaan, als economische activiteit moeten worden aangemerkt.

6.10 En dat is nu net wat hier ook aan de orde is. De Instellingen worden in dit geval zelfs uitsluitend uit particuliere middelen gefinancierd door de studenten, hun ouders of bijvoorbeeld werkgevers: financiering door de overheid is immers uitgesloten.

6.11 De enige mogelijk conclusie is dan ook dat er is wel degelijk sprake van een economische dienst. De Instellingen zijn dan ook onderworpen aan het mededingingsrecht.

6.12 De Instellingen stellen nog dat als het mededingingsrecht van toepassing is, sprake is van een dergelijke uitzondering met een beroep op het eventueel van toepassing zijn van de staatssteunregels (107 VWEU). De Instellingen betwisten niet dat artikel 106 VWEU *in casu* aan de werking van de artikelen 101 en 102 VWEU (en de Nederlandse equivalenten 6 en 24 Mw) in de weg staat en die zijn dan ook onverkort van toepassing. De Instellingen vrezen alleen toepassing van de staatssteunregels, maar die zijn niet aan de orde in de onderhavige discussie.

⁸⁹ Handelingen II 2008-2009, blz. 7689 en 7696.

⁹⁰ 2012/C 8/02

- 6.13 Het standpunt waarom sprake is van diverse overtredingen van het mededingingsrecht is door de SCAU uitvoerig uiteengezet in de dagvaarding en conclusie van repliek. Ik zal dat dan ook niet herhalen, maar permitteer mij nog een enkele opmerking.
- 6.14 Ten eerste een opmerking over het aanwezig zijn van een collectieve economische machtspositie in deze zaak.
- 6.15 Bij de vaststelling of sprake is van een collectieve economische machtspositie, zoals volgt uit *Airtours*⁹¹, moet gekeken worden naar drie criteria:
- i. *Ieder lid van het oligopolie moet de activiteiten van de andere leden kennen om dezelfde strategie aan te nemen in het licht van de kenmerken van de relevante markt.*

Volgens het Gerecht zijn van doorslaggevend belang de kenmerken van de relevante markt, waaronder concentratie van de markt, transparantie en producthomogeniteit, zodat de ondernemingen hun wederzijdse gedragingen kunnen voorzien en er dus sterk toe worden aangezet hun gedragingen op de markt onderling af te stemmen. Daarvan is in casu sprake: de markt is extreem homogeen door de overheidsregulering, de markt is zeer geconcentreerd met slechts enkele aanbieders en de markt is uitermate transparant met niet alleen actieve gegevensuitwisseling tussen de Instellingen maar bovendien (al dan niet verplichte) openbare publicatie van belanghebbende gegevens als studentenaantallen, het curriculum en de hoogte van het instellingscollegegeld.

- ii. *Er is sprake van stilzwijgend samenspel (tacit collusion): onder samenspel of collusie verstaat men in de economie elke situatie waarin marktspelers hun gedrag op elkaar afstemmen zodat de gezamenlijke winst, maar ook de winst van elke deelnemer afzonderlijk, verhoogt ten opzichte van het evenwicht dat overeenstemt met perfecte mededinging.*

Er moet volgens het Gerecht dus een stimulans bestaan om niet af te wijken van de gemeenschappelijke gedragslijn van de betrokken ondernemingen. Die stimulans is er hier in economische zin: het instellingscollegegeld is bij de Instellingen veel en veel hoger dan het geval zou zijn in een situatie van perfecte mededinging (met een instellingscollegegeld ter hoogte van de marginale kosten).

- iii. *De waarschijnlijke reactie van potentiële en daadwerkelijke concurrenten en van consumenten brengt de resultaten die verwacht worden van de gemeenschappelijke gedragslijn niet aan het wankelen.*

Het laatste element is eveneens eenvoudig aan te tonen: gebleken is dat er geen sprake is geweest van enige aanpassing in de gemeenschappelijke gedragslijn van de Instellingen, ook nadat de Instellingen het instellingscollegegeld zijn gaan heffen. Zelfs de dreiging van een reactie van de consumenten (de studenten) in die zin dat de aantallen betrokken studenten drastisch zouden kunnen

⁹¹ GvEA *Airtours/First Choice*, T-342/99, ECR II-02585

teruglopen als gevolg van het veel hogere instellingscollegegeld heeft niet geleid tot aanpassingen (sterker, het instellingscollegegeld is in 2012-2013 hoger dan het voorgaande jaar). Tenslotte: het instellingscollegegeld van de Open Universiteit is vele malen lager dan het instellingscollegegeld van de Instellingen maar dit heeft niet tot enige aanpassing geleid.

- 6.16 Daarmee is het bestaan van de collectieve economische machtspositie wel degelijk gegeven en bewezen in deze zaak.
- 6.17 De Instellingen maken ook misbruik van hun positie. Zo zijn de Instellingen, ook in deze procedure, buitengewoon ondoorzichtig ten aanzien van onder meer de prijsvorming (op zichzelf al voldoende om misbruik aan te nemen). Maar daar blijft het niet bij: de Instellingen hanteren een onbillijk instellingscollegegeld in relatie tot zowel de kostprijs als de economische waarde en de kwaliteit van de opleidingen, zoals reeds betoogd in de paragrafen 7.5.5 en verder van de inleidende dagvaarding.
- 6.18 Ook is er sprake van misbruik van machtspositie door de Instellingen zoals weergegeven in de paragrafen E.5.4 tot en met E.5.22 van de conclusie van repliek, waarbij ik u wil wijzen op een uitspraak ten aanzien van misbruik van een collectieve machtspositie van de Baskische mededingingsautoriteit (Bma) in *Telefonica*.⁹²
- 6.19 In essentie: Telefónica de España SAU (TSAU), Telefónica Móviles (TME), Vodafone en Orange vormden een hecht oligopolie. De Bma stelde vast dat aan de *Airtours*-voorwaarden voldaan was. Het misbruik bestond er in deze zaak in dat TME en TSAU hogere tarieven hanteerden voor gesprekken naar gebruikers van het Euskaltel-netwerk.
- 6.20 De parallel met de onderhavige zaak is snel getrokken: ook hier is onder het overgangsrecht sprake van het hanteren van vele malen hogere tarieven bij het toelaten van een tweede masterstudent met een graad van een andere universiteit. De Instellingen (met uitzondering van de Universiteit Tilburg) maken daarmee misbruik van hun gezamenlijke machtspositie door studenten met een graad van een andere universiteit te benadelen ten opzichte van studenten met een graad van de "eigen" universiteit, *de facto* leidend tot een zeer sterke prikkel om bij de "eigen" universiteit de tweede master te volgen en derhalve ook leidend tot marktverdeling en strijd met artikel 101 VWEU / 6 Mw.
- 6.21 Ik wil u ook nog even wijzen op de rol van de VSNU bij het maken van prijsafspraken en het maken van afspraken over het al dan niet verrichten van kostenanalyses. Zoals op pagina 123 in de inleidende dagvaarding reeds te lezen was: de VSNU heeft haar leden geadviseerd om geen kostenanalyse te maken. Daarmee is hard bewijs geleverd van de betrokkenheid van de VSNU en haar leden, zowel in het kader van het misbruik van de collectieve machtspositie als bij het maken van mededingingsbeperkende afspraken en het onderling feitelijk afstemmen van hun gedragingen.

⁹² http://www.ogasun.ejgv.euskadi.net/r51-14000/es/contenidos/informacion/resoluciones/es_resoluci/adjuntos/RESOLUCION%20NO%20CONFIDENCIAL%20TELEFONICA.pdf

6.22 Van groot belang acht ik het nogmaals te wijzen op de schade die de Instellingen aan grote groepen studenten berokkenen door onderlinge afspraken of afgestemd gedrag en veel te hoog collegegeld in rekening te brengen. Ik hecht eraan op te merken dat het maar zelden voorkomt dat er zulk duidelijk bewijs is van mededingingsrechtelijk verboden handelingen als in deze zaak. Niet alleen hebben de VU en de UvA uitdrukkelijk bevestigd prijsafspraken te hebben gemaakt (waarbij ik verwijs naar onder meer producties 96, 97, 140 en 141), ook is er de LERU-afstemming (zie ook producties 37 en 142) en de onoirbare rol van de VSNU (productie 56). Ik geef de rechtbank daarbij overweging de Instellingen te bevelen om alle documentatie dienstig bij het duiden van de LERU-afstemming en het advies van de VSNU om geen kostenanalyse te maken in het geding te brengen. Bij conclusie van antwoord in het incident ex art. 843a Rv onder punt 14 heeft de Radboud Universiteit Nijmegen erkent dat deze documentatie bestaat en zij heeft gesteld dat zij deze wegens gewichtige redenen niet hoeft over te leggen.

6.23 Zelfs de NMa heeft onderzoek gedaan naar het reilen en zeilen bij de UvA en de VU. Het onderzoek van de NMa naar de prijsafspraken tussen de UvA en VU is geëindigd met de belofte van de universiteiten om geen prijsafspraken meer met elkaar te maken en om de NMa te blijven informeren over de manier waarop de tarieven tot stand komen.⁹³ Wat er ook van zij van deze afspraak (uw rechtbank wordt hierdoor niet gebonden): echt veel gevolg geven de UvA en de VU niet aan deze afspraak, want in de Vaststellingsbesluiten 2012-2013 zijn net als in de Vaststellingsbesluiten 2011-2012 de instellingscollegegelden voor vrijwel alle opleidingen in het alfa/gamma cluster op € 12.000 vastgesteld. In het volgende overzicht zijn de instellingscollegegelden zoals bepaald in artikel 5 van de ISB UvA 2012-2013 (productie 147) en artikel 10 van de Regeling aanmelding en inschrijving van de VU (productie 151) naast elkaar gezet. U ziet: de VU en de UvA gaan vrolijk door op de oude voet.

Regeling VU

Faculteiten

- Rechtsgeleerdheid
- Economische wetenschappen en Bedrijfskunde
- Psychologie en Pedagogiek
- Sociale wetenschappen
- Aard en levenswetenschappen
- Exacte wetenschappen
- Bewegingswetenschappen
- Researchmasters Geneeskunde
- Economics (Tinbergen)

- **Instellingscollegegeld € 12.000 voor masters en € 9.000 voor alfa/gamma bachelors en € 11.000 voor bèta**

ISB UvA

Faculteiten

- Rechtsgeleerdheid
- Economie en Bedrijfskunde

- Maatschappij- en Gedragwetenschappen
- Natuurwetenschappen
- Wiskunde en Informatica

- Medische Informatiekunde
- Economics (Tinbergen)

- **Instellingscollegegeld € 12.000 voor masters en € 9.000 voor alfa/gamma bachelors en € 11.000 voor bèta**

⁹³ Producties 152-154.

bachelors.

- Faculteit der geesteswetenschappen
- **Instellingscollegegeld € 10.500**

bachelors.

- Faculteit der geesteswetenschappen
- **Instellingscollegegeld € 10.500**

Ik ben geneigd om te zeggen: zoek de verschillen.

- 6.24 Mijn conclusie: het is aan uw rechtbank om de Instellingen een halt toe te roepen en voor recht te verklaren dat de vaststellingsbesluiten van de Instellingen nietig zijn omdat zij kwalificeren als misbruik van een economische machtspositie en/of het gevolg zijn van de overtreding van het kartelverbod.

7. **Conclusie**

De SCAU heeft in deze procedure op elke mogelijke manier de onderwijskosten onderzocht en daarbij kan maar tot een conclusie worden gekomen: de onderwijskosten in het alfa/gamma cluster bedragen gemiddeld € 4.447 en de vastgestelde instellingscollegegelden zijn veel en veel hoger. Voor zover op de SCAU een bewijslast rust heeft zij daaraan voldaan. De Zes Instellingen en de Radboud Universiteit Nijmegen hebben het "prematuur"⁹⁴ geacht respectievelijk willen "almaar uitdijende discussies voorkomen"⁹⁵ en hebben de door de SCAU toegelichte onderzoeken niet gemotiveerd betwist. Dat betekent dat de discussie dus niet zal uitdijen, maar hiermee ten einde is. De eisen van een goede procesorde, artikel 19 Rv, artikel 128 lid 3 Rv en artikel 1.4 van het Landelijk Procesreglement civiele zaken rechtbank brengen immers mee dat eventuele verweren inmiddels al hadden moeten zijn gepresenteerd. De zaak is helder. Ik dank u voor uw aandacht.

TOT PERSISTIT!

Advocaat

Deze zaak wordt behandeld door de heer mr. M. Kalkwiek

Van Poppel Croonen Van Dijk Advocaten
Burgemeester Reigerstraat 78 | 3581 KW Utrecht
T: +31 (0) 88 – 111 55 24 (direct) | F: +31 (0) 88 – 111 55 11 |
E: kalkwiek@pcda.nl

⁹⁴ Conclusie van dupliek Zes Instellingen, p. 26.

⁹⁵ Conclusie van dupliek Radboud Universiteit Nijmegen, p. 20.